

YUQORI SINIF O'QUVCHILARIDA "TARBIYA" FANINI O'QITISHDA FAOL FUQAROLIK POZITSIYASINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMI

Abdullayev Dilshodbek Yuldashali o'g'li

Namangan davlat universiteti o'qituvchisi

abdullayevdilshodbek1992@mail.ru

+99897-214-48-08

Annotatsiya: Maqolada "Tarbiya" fani vositasida yuqori sinf o'quvchilarida faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish orqali yoshlarni fuqarolik ruhida tarbiyalashning ahamiyati va pedagogik asoslari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: "Tarbiya" fani; fuqaro; fuqarolik; fuqarolik tarbiyasi; faol fuqaro; fuqarolik pozitsiyasi; huquqiy ong; huquqiy madaniyat.

THE "EDUCATION" IN THE YUQORI SINIF O'QUVCHILARIDA FAOL FUQAROLIK POZITSIYASI RIVOJLANTIRISH MEXANISM

Annotation: The article discusses the importance and pedagogical foundations of educating young people in a civic spirit through the development of an active citizenship among high school students with the help of the subject "Education".

Keywords: subject "Education"; citizen; citizenship; civic education; active citizen; civic position; legal awareness; legal culture.

«ОБРАЗОВАНИЕ» В ЮКОРИ СИНФ О'КУВЧИЛАРИДА ФАОЛ ФУКАРОЛИК ПОЗИЦИЯСИ РИВОЙЛАНТИРСКИЙ МЕКСАНИЗМ

Аннотация: В статье рассматриваются важность и педагогические основы воспитания молодежи в гражданском духе через развитие активной гражданской позиции у учащихся старших классов с помощью предмета "Воспитание".

Ключевые слова: предмет "Воспитание"; гражданин; гражданство; гражданское воспитание; активный гражданин; гражданская позиция; правосознание; правовая культура.

KIRISH

Hozirgi davrda O'zbekistonda fuqarolik jamiyatini barpo etish maqsadini hayotga tatbiq etish bilan hamohang tarzda bozor iqtisodiyotiga o'tish, demokratik qadriyatlarni egallash, fuqarolar ijtimoiy-siyosiy faolligini yuksaltirish, shani erkinligini amalda joriy etish, siyosiy jarayonlarni erkinlashtirish, demokratik me'yorlar asosida takomillashtirish kabi yangidan-yangi dolzarb vazifalar paydo bo'ldi.

Yangi jamiyat qurishdagi bu omillarning barchasi umuminsoniy qadriyatlar nuqtai nazaridan qaraganda ko'proq ma'naviyatga yaqin mezonlardir. Ma'naviyat insonning o'z erkinligini xis etishi, millat, jamiyat va o'z vataniga nisbatan muhabbat va ezgulikga erishish kafolati xamdir. Faqat ma'naviyatli inson o'z shaxsiy manfaatlarini jamiyat manfaatlaridan past qo'ya oladi. Inson jamoa, millat va davlat manfaatlarini ifoda etish va qondirish uchun faollik ko'rsata olsa, o'zining ham manfaatlarini anglashda ma'naviyatlilik darajasi yuksalib boraveradi. Haqiqiy barkamol va ma'naviyatli insonda jamiyatdagi barcha manfaatlar va ehtiyojlarni muvofiqlashtirishga intilish, bu faoliyatni u xuddi o'zining umri mazmunidek his qilish xarakteri shakllanadi. Xulosa qilib aytganda o'tmish, hozirgi zamon va kelajakni uyg'unlashtiruvchi qadriyatlar tizimi biz qurayotgan demokratik, fuqarolik jamiyatining poydevori bo'lib xizmat qiladi.

“Harakatlar strategiyasidan - Taraqqiyot strategiyasi sari” tamoyiliga asosan ishlab chiqilgan «2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi»[1]da yoshlarni vatanparvarlik, fuqarolik tuyg'usi, bag'rikenglik, qonunlarga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida, zararli ta'sirlar va oqimlarga qarshi tura oladigan, hayotga bo'lgan qat'iy ishonch va qarashlarga ega shaxs sifatida tarbiyalash, yoshlarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyati darajasini yuksaltirish yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirishning maqsadlari sifatida ko'rsatib o'tilgan.

ADBIYOTLAR TAHLILI:

Mamlakatimizda o'quvchi yoshlarda faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari O.Musurmonova, A.Akramov, B.Abdullayeva, A.Asqarov, Sh.Baratov, N.Djamilova, A.Begmatov, O.Jamoliddinova, X.Ibragimov, J.Yo'ldoshev, M.Quronov, M.Qaxxarova, A.Mavrulov, N.Muslimov, D.Ro'ziyeva, X.Tojiboyeva B.Xodjayev, G.Tulenova, Sh.Sharipov, Sh.Shodmonova, G'.Shoumarov, N.Egamberdiyeva, E.Yusupov kabi olimlar tomonidan tadqiq etilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati ummota'lim maktablarida «Tarbiya» fanini o'qitish hamda ma'naviy-ma'rifiy va tarbiyaviy ishlar vositasida yuqori sinf o'quvchilarida faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari ishlab

chiqilganligi, shaxsning faol fuqarolik pozitsiyasini egallash imkoniyatlarini kengaytirish, baholash metodikasi, mezon ko'rsatkichlari, shaxs faolligini namoyon etishning pedagogik shart-sharoitlarini yaratishga oid yondashuvlarning aniqlanganligi bilan izohlanadi.

TAHLILLAR VA NATIJALAR.

Ushbu ustuvor maqsadlar umumta'lim maktablarining yuqori sinf o'quvchilarida faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish mazmuni, tamoyillari, metodikasi hamda pedagogik mexanizmlarini takomillashtirishni taqozo etgani bois Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 6-iyuldagi 422-son qarori bilan umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchilari uchun "Tarbiya" fani konsepsiyasi tasdiqlandi.

- unga ko'ra, umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Odobnoma", "Vatan tuyg'usi", "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" hamda "Dunyo dinlari tarixi" fanlarini birlashtirgan holda yagona "Tarbiya" fani 1–9-sinflarda – 2020/2021 o'quv yilidan, 10–11-sinflarda esa 2021/2022 o'quv yilidan boshlab fanlarga ajratilgan umumiy soatlar doirasida bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etiladi. "Tarbiya" fanidan darsliklar va o'quv-metodik majmualar yangi o'quv yili boshlangunga qadar chop etilib, joylarga [2]yetkaziladi.

- 2020-yil iyul oyidan boshlab yangi o'quv yili boshlangunga qadar umumta'lim maktablaridagi "Boshlang'ich ta'lim", "Milliy g'oya va huquq", "Tarix" va "Dinshunoslik" mutaxassisligiga ega fan o'qituvchilari uchun xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazlarida "Tarbiya" fanidan onlayn shaklda maqsadli malaka oshirish kurslari tashkil etiladi.

- "Tarbiya" fanidan darsliklar va o'quv majmualarini xarid qilish va yetkazib berish xarajatlari Respublika byudjeti hamda Xalq ta'limi vazirligi huzuridagi Respublika maqsadli kitob jamg'armasi mablag'lari hisobidan qoplanadi. Shu bois yoshlar tarbiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan «Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» turkumiga kiruvchi fanlarni o'qitish ta'lim jarayoniga yangicha yondashuvni taqozo etmoqda.

- Jumladan, yoshlar tarbiyasida dunyoda yuz berayotgan murakkab geosiyosiy va mafkuraviy jarayonlarga to'g'ri baho bera olish, ijtimoiy muammolarni hal etishda to'g'ri qaror qabul qilish, hayotda o'z o'rnini topish bilan bog'liq bo'lgan aniq

maqsadlarni shakllantira olishga o'rgatish, buning natijasi o'laroq, oila-jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning uzilib qolishining oldini olish, loqaydlik, huquqbuzarlik, «ommaviy madaniyat»ning turli ko'rinishlaridan saqlash imkoni yaratiladi.

Bu, o'z o'rnida, O'zbekiston Respublikasini siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy-ma'naviy rivojlantirishning muhim omili bo'lgan yoshlar tarbiyasi shaxsan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbuskorligida davlat siyosati darajasiga ko'tarilganini inobatga olib, ushbu yo'nalishdagi prinsipial yondashuvlarni takomillashtirish, strategik maqsad va vazifalarning konseptual asoslarini ishlab chiqish zaruratini talab qildi.

Yangi darslikning avvalgi darsliklardan farqi quydagilar:

1. "Tarbiya" darsligi "Odobnoma", "Vatan tuyg'usi", "Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari" hamda "Dunyo dinlari tarixi" fanlarini birlashtirdi.
2. 1-9-sinflarda-2020/2021-o'quv yilidan, 10-11-sinflarda esa 2021/2022-o'quv yilidan amaliyotga joriy etildi.
3. Darsliklarni tayyorlashda Yaponiyaning "Axloq ta'limi", Singapurning "Fe'l atvor va fuqarolik ta'limi", Buyuk Britaniyaning "Tafakkur", "Xulq ta'limi" fanlari va darsliklari yaqindan o'rganildi.
4. Ilk marotaba darsliklarda 21-asr ko'nikmalari deb nom olgan "Yumshoq ko'nikmalar" joriy qilindi. Darsliklar orqali o'quvchida bilim berishdan tashqari ko'nikma shakllantiriladi.

O'quv-metodik majmuaning yangi avlodini ishlab chiqish prinsiplari hamda ularning mazmuni va sifatiga qo'yiladigan talablar:

- o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish;
- «Milliy tiklanishdan — milliy yuksalish sari» prinsipi mazmun va mohiyatini o'quvchilarning ongiga tafakkuriga singdirish;
- o'quvchilarni muvaffaqiyatli ijtimoiy hayotga tayyorlash;
- faol fuqarolik pozitsiyalarini mustahkamlash;
- mas'uliyat, majburiyat, huquqiy ong va huquqiy madaniyat, teran dunyoqarash, sog'lom e'tiqodlilik, teran ma'rifatlilik, bag'rikenglik kabi fazilatlarni shakllantirish vazifalarini belgilaydi.

Tarbiya fani o'quvchilarda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish, ularning har tomonlama ijtimoiylashuviga ko'maklashish, samarali hamkorlik qilish, vaqtini mazmunli tashkil etish, milliy, ma'naviy va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish, o'zlarining intellektual va ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, yoshlar o'rtasida uchrayotgan salbiy holatlarning asl sabablarini aniqlash va oldini olish, huquqbuzarlik va jinoyatchilikni keskin kamaytirishga qaratilgan quyidagi profilaktik ishlar natijadorligini oshirishga zamin yaratadi:

- o'quvchilarda milliy g'urur va iftixor, moddiy va ma'naviy merosni asrab-avaylashga qaratilgan insonparvarlik tuyg'usini tarkib toptirish;
- davlat ta'lim standartlari talablari asosida o'quvchilar tomonidan bilim va hayotiy ko'nikmalarning to'liq o'zlashtirilishiga erishish;
- o'quvchilarda mustaqil va erkin fikrlashni hamda ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish;
- yangi avlod o'quv-metodik majmualarini yaratish va amaliyotga joriy etish;
- umumta'lim fanlarining o'qitish metodologiyasini takomillashtirish asosida ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish:

Tarbiya fani o'quvchilarda faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish, ularning har tomonlama ijtimoiylashuviga ko'maklashishga yordam beradi. Shu bois dast avval o'quvchilarda fuqarolik tarbiyasini rivojlantirish lozim.

Fuqarolik tarbiyasi fuqarolik tushunchasining mohiyatini anglatish orqali o'quvchilarda yuksak darajadagi fuqarolik madaniyatini shakllantirish, ularni Xalq, Vatan, jamiyat manfaatlari yo'lida kurashuvchi fuqarolar etib tarbiyalashga yo'naltirilgan pedagogik jarayon. Fuqarolik tarbiyasining markaziy ob'ekti fuqaro sanaladi.

Fuqaro fuqaroligi huquqiy jihatdan e'tirof etilgan hamda muayyan jamiyat (davlat) a'zosi bo'lgan shaxsdir.

Fuqarolik esa huquqiy va axloqiy me'yorlarga ongli rioya etish, ma'lum huquqlardan foydalanish hamda burchlarni bajarishga mas'ullik bilan yondoshuv,

mehnat jarayoni va jamoadagi faollik, ma'naviy yetuklik asosida muayyan davlatga mansublik[4].

Fuqarolik tarbiyasining vazifalarini quyidagilar tashkil etadi:

- yosh avlodni doimiy ravishda jamiyatda ustuvor mavqega ega bo'lgan axloqiy va huquqiy me'yorlarga rioya etishga o'rgatib borish;
- o'quvchilarga fuqarolik huquq va burchlari to'g'risida ma'lumotlar berib borish, ularda fuqarolik faoliyatini tashkil etish borasida ko'nikma va malakalar hosil qilish:
- o'quvchilarda davlat ramzlariga nisbatan hurmat va muhabbatni qaror toptirish, Respublika Prezidenti sha'ni, or-nomusini himoya qilishga tayyorlik hissini shakllantirish:
- o'quvchilarda xalq o'tmishi, milliy qadriyatlarga nisbatan muhabbat tuyg'usini uyg'otish, ulardan g'ururlanish, faxrlanish va iftixor hislarini oshirish:
 - vatan, yurt ozodligi va mustaqilligini e'zozlovchi, ardoqlovchi, uni himoya qilishga tayyor fuqaroni tarbiyalash ishiga keng jamoatchilik e'tiborini jalb etish:

Yuqori sinf o'quvchilarida faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning pedagogik mexanizmini takomillashtirish modeli umumta'lim maktablarida pedagogik jarayonlarni huquqiy ta'lim va tarbiya bilan uyg'unlashtirish, «Tarbiya» fanini o'qitishda fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish, «shaxs - oila - mahalla - ta'lim muassasasi - tashkilot - jamiyat» prinsipi innovatsion texnologiyalarga asoslangan pedagogik tizimni kiritish orqali aniqlashtiriladi. Shu sababli «Tarbiya» fanini o'qitish jarayonida yuqori sinf o'quvchilarida faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish jarayoni uning maqsadi, shakllari, metodlari va vositalarini takomillashtirishga yo'naltirilgan o'quv mashg'ulotlari majmui ishlab chiqildi.

XULOSALAR

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash mumkinki, fuqaroviylik va fuqaroviy ongning o'rganishdan asosiy maqsad fuqarolik jamiyatini barpo etishda o'quvchilarda fuqaroviy faollikni shakllantirishdir. Zero fuqarolik jamiyati nafaqat fuqaroviylik xususiyatlariga ega ongli fuqarolar vositasida, balki faol bo'lgan fuqarolar bilan barpo etiladi. Ana shu faollikni keltirib chiqaruvchi omillarni o'rganish muhim

ahamiyatga egadir. Zero ular fuqarolik jamiyatini barpo etishning umumiy va xususiy qonuniyatlarini anglash imkonini beradi.

ADABIYOTLAR

1. 2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son 29.01.2022.
2. Umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchilari uchun "Tarbiya" fani konsepsiyasi. Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 6-iyuldagi 422-son qaroriga 3-ilova
3. Jo'rayev N. G'oyaviy immunitet yoki ma'naviy xaloskorlik tuyg'usi. – T.: O'zbekiston, 2001. 52-bet.
4. Mavlonova R.A. va boshqalar. Umumiy pedagogika. Darslik. – T., "Innovatsion rivojlanish" nashriyot-matba uyi, 2020. – 528 b.
5. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. – T., "Sano-standart" nashriyoti, 2017. – 416 b.